

IN MEMORIAM

RADOSLAV KATIČIĆ**(Zagreb, 3. srpnja 1930. –
Beč, 11. kolovoza 2019.)**

Otišao je veliki meštar

U Beču je 11. kolovoza 2019. u 90. godini života umro Radoslav Katičić, filolog, jezikoslovac, povjesničar i teoretičar književnosti. U Zagrebu je završio klasičnu gimnaziju i diplomirao klasičnu filologiju na Filozofskom fakultetu. Doktorirao je 1959. iz poredbenoga indoeuropskoga jezikoslovlja. Na matičnom je fakultetu predavao opće i indoeuropsko jezikoslovlje te indo-iransku filologiju (od 1972. kao redoviti profesor). Od 1977. do umirovljenja 1998. profesor je slavenske filologije na Bečkom sveučilištu.

Znatni su Katičićevi prilozi jezikoslovnoj teoriji (*Osnovni pojmovi suvremene lingvistike*, Zagreb 1967; *A Contribution to the General Theory of Comparative Linguistics*, Haag – Pariz 1970; *Jezikoslovni ogledi*, Zagreb 1971; *Novi jezikoslovni ogledi*, Zagreb 1986). U dva posljednja nalaze se važni tekstovi za razumijevanje nastanka i funkcioniranja hrvatskoga jezičnoga standarda (usp. i *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb 1986; *Na kroatističkim raskrižjima*, Zagreb 1998). Posebnu vrijednost u tom pogledu ima njegova knjiga *Hrvatski jezik* (2013) u kojoj je na temelju svoga bogatoga iskustva i širokoga znanja ponudio cjelovitu sliku o hrvatskom jeziku. Vrlo je zapažene priloge napisao o najstarijem jezičnom sloju na sjeverozapadnom Balkanu, tzv.

ilirskom (*The Ancient Languages of the Balkan*, Haag – Pariz 1976; *Illyricum mythologicum*, Zagreb 1995). Obogatio je hrvatsku sredinu spoznajama o književnim dostignućima drugih naroda (*Stara indijska književnost*, Zagreb 1973; *Bizantska književnost, Povijest svjetske književnosti 2*, Zagreb 1977).

Za kroatistiku su od neprocjenjive vrijednosti njegovi radovi o najstarijem razdoblju hrvatske književne kulture u kojima velikom filološkom akribijom pokušava prevladati one teškoće koje uvjetuju malobrojnost i škrtost vrela (*Uz početke hrvatskih početaka*, Split 1993; *Na ishodištu*, Zagreb 1995; *Litterarum studia*, Zagreb 1998. i u njemačkoj verziji *Literatur des kroatischen Frühmittelalters*, ÖAW, Beč 1999; »petoknjižje« o hrvatskoj i slavenskoj pretkršćanskoj kulturi: *Božanski boj* (Zagreb 2008); *Zeleni lug* (Zagreb 2010), *Gazdarica na vratima* (Zagreb 2011), *Vilinska vrata* (Zagreb 2014), *Naša stara vjera* (Zagreb 2017) koje sve imaju podnaslov *Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*.

Opisujući kulturu hrvatskoga ranoga srednjega vijeka, a poslije toga i pretpismena razdoblja slavenske kulture Katičić se pokazao kao znanstvenik oboružan velikim znanjem, filolog s dostatnom upućenošću u povijesne i arheološke probleme, mislilac koji zna uvjerljivo pretpostavljati i obrazloženo zaključivati, koji od krhotina uspješno gradi obrise cjelovite slike i u mozaik ugrađuje kamenčiće koji su pronašli drugi i one koje je otkrio sam. Autor u polazištima i u svakoj konkretnoj situaciji zna razlikovati povijesnu istinu i priču o njoj: kao samosvjesnoga filologa manje ga zanima što se dogodilo, a više kako se o događaju priča. Njegova dostignuća u rekonstruiranju pjesama pretkršćanske slavenske starine već su nazvana »biserom filološke arheologije«. U njima je majstorskim usporedbama tekstova iz različitih slavenskih kultura rekonstruirao zajedničke prvotne oblike, a time nerijetko i život i svijet pretkršćanske slavenske davnine.

Bio je jedan od najuglednijih europskih filologa, a njegova su djela ono najbolje što hrvatska filologija ugrađuje u svjetsku znanost. Osim što je od 1986. bio redovni član JAZU/HAZU, bio je i član austrijske, norveške, bosanskohercegovačke akademije, Europske akademije te doktor i profesor *honoris causa* Sveučilišta Eötvös Loránd u Budimpešti.

Posebno naglašavamo njegovu brigu za istraživanje jezika Gradišćanskih Hrvata i nastojanja da se oni upoznaju s elementima svojega kulturnoga i nacionalnoga identiteta. Sjajan sveučilišni profesor, izvanredan predavač i angažirani intelektualac Radoslav Katičić dao je nemjerljiv doprinos djelovanju hrvatskih i europskih kulturnih i znanstvenih ustanova, širio je kulturološke i znanstvene obzore u Hrvatskoj, a svjetsku znanstvenu i kulturnu javnost uporno i sustavno upozoravao na dostignuća hrvatske kulture.

Prvi svoj prilog iz paleoslavističke problematike objavio je u *Vajsovu zborniku* (*Slovo* 6–8, 1957, 236–246) pod naslovom Σχήματα Γεοργία *u jednoj staroslavenskoj ispovjednoj molitvi*. U njemu je potražio grčke stilske uzore u staroslavenskom tekstu iz XIV. st. koji se čuva u Gradskoj knjižnici u Wrocławu. Uočivši »gramatičku rimu«, tj. nizanje riječi koje su tvorbeno ili gramatički iste, potražio je u grčkoj tradiciji primjere molitava s *homoiooteleutom* i zaključio da je riječ o posebnoj bizantskoj inačici retoričke proze čija stilska sredstva slavenski autor nije preuzimao ropski, nego samo kao temeljni materijal iz kojega je gradio novu strukturu.

U tekstu *Zapisi s izvorišta* (*Slovo* 25–26, 1976, 393–406) upozorio je na vezu između glagoljaške pjesme iz XIV. st. *Svitlost se konča* i Krležinih *Balada Petrice Kerempuha* na sadržajnoj i izražajnoj razini te tu povezanost bogato oprimjerio. To mu je poslužilo kao dokaz za tvrdnju o životnosti srednjovjekovne hrvatske književnosti koja se uvijek iznova ugrađuje u nova razdoblja hrvatske književnojezične povijesti.

Kontinuitetu hrvatske pisane riječi posvećena je i rasprava *Korijeni i pretpostavke hrvatske renesansne književnosti* (*Studia Slavica Hungarica* 25, 1979, 217–225; *Na kroatističkim raskrižjima*, Zagreb 1999, 107–117) u kome govori o vezama koje spajaju srednjovjekovnu i renesansnu književnost i u kome među procesima koje komentira svoje mjesto imaju i oni koji se događaju na području staroslavenskoga jezika i gdje je taj jezik utro put hrvatskome (posebice državina Frankopana).

U tekstu *Methodii doctrina* (*Slovo* 36, 1986, 11–44) potanko opisuje i tumači dva pisma pape Ivana X. iz 925. (jedno kralju Tomislavu, drugo humskom knezu Mihaelu) u kojima se nalaze prve vijesti o ćirilometodskoj baštini u Dalmaciji. Dokazuje da se, pišući ta pisma, Ivan X. oslanja na prethodnu prepisku (iz IX. st.) koju je rimska kurija vodila s Metodom ili o njemu s drugima. Pokazuje se također da je tradicija o pokrštenju Hrvata koju iščitavamo iz djela Konstantina Porfirogeneta i Tome Arhiđakona bila u X. st. poznata u rimskoj kuriji. Spomenutim papinskim pismima i problematici koja se iz njih iščitava opsežno je pisao u tekstu *Pisma pape Ivana X. od 925. i osnovne koordinate početaka hrvatske kulture* (*Forum* 1–2, 1994, 5–16; *Na kroatističkim raskrižjima*, Zagreb 1999, 77–89). Taj je tekst nastao iz inauguralnoga predavanja pri otvaranju Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. O tim je problemima pisao u časopisima *Forum* (10–12, 1983; 1–2, 1989) i *Republika* (1–2, 1989).

Tekst *Uz pitanje o postanku i starosti glagoljice* (*Croatica* 42–44, 1996, 185–199; *Na kroatističkim raskrižjima*, 1999, 91–106) u kome razmatra kako se na temelju onoga što o glagoljici sigurno znamo mogu izvoditi dobro utemeljeni

zaključci. Njegov je zaključak da nisu izneseni valjani razlozi da se ospori tumačenje ćirilometodskih vrela po kojemu je glagoljicu izumio Konstantin Filozof, ali i upozorava da bi nas jedan glagoljični spomenik nedvojbeno stariji od 863. prisilio da odbacimo ono što nam se danas pokazuje kao najvjerojatnije.

Za zbornik *Glagoljica i hrvatski glagolizam* (Zagreb – Krk, 2004, 11–15) napisao je tekst *Proučavanje hrvatskoga glagolizma u okviru cjelovite kroatistike* u kojemu pokazuje kako se pravi smisao znanstvenih radova o hrvatskom glagoljaštvu vidi tek kada ih se stavi u okvir cjelovite hrvatske jezične, književne i kulturne povijesti. Nije riječ o ekskluzivnoj kabinetskoj učenosti, nego o priložima bez kojih nije moguće razumjeti hrvatsku književnojezičnu i kulturnopovijesnu okomicu.

Prilog nastojanju da se problemi razmatraju povezano, a ne izolirano, dao je i u tekstu *Drugi jezici u povijesti hrvatskoga* (*Suvremena lingvistika* 43–44, 1997, 109–116; *Na kroatističkim raskrižjima*, 1999, 67–76) u kojem se razmatra i uloga staroslavenskoga na hrvatskim prostorima (i preko njega grčkoga) upozoravajući na raznovrsnost prepletanja te staroslavenske pismene predaje s latinskom.

Neki su Katičićevi tekstovi važni za paleoslavistička i paleokroatistička istraživanja jer ocrtavaju kontekste bez kojih nije moguće valjano razumjeti staru jezičnu građu. Takav je tekst *Od Konstantina Porfirogeneta do Povaljske listine* (*Brački zbornik* 15, 1987, 29–44) u kome nastoji zacrtati kulturnopovijesni kontekst u kojem su nastali i funkcionirali Povaljska listina i Povaljski prag. Podrobnije raspravlja o vijestima latinskih izvora o plemenskoj vlasti Morjana na Neretvanskim otocima, vijesti Konstantina Porfirogeneta o Poganskoj zemlji, bračkoj toponimiji te djelovanju benediktinaca na otocima srednjega Jadrana.

Posebnu vrijednost imaju njegove rasprave o praslavenskom duhovnom naslijeđu, napose rekonstrukcija obrednih tekstova, sakralnoga pjesništva mitološkoga sadržaja te pravnih tekstova koje je objavljivao u časopisu *Wiener Slavistisches Jahrbuch* (28, 1982; 34, 1988; 35, 1989; 36, 1990; 37, 1991) i drugdje (*Studia ethnologica* 1, 1989; 2, 1990; 3, 1991).

Čekali smo ga u predavaonicama i dvoranama s velikim nadama, primali se čitanja njegovih tekstova s najvećim očekivanjima. I nikada nas nije iznevjerio. Darovitosti mnogih od nas bile su tek stijenj što tinja, a on ta slabašna svjetla nije gasio, nego razgorijevao. I sretat ćemo ga u njegovim tekstovima, u njegovim dobrim djelima u sve dane koji su nam preostali.

STJEPAN DAMJANOVIĆ